

Ett fågeltorn vid Ladugårdssjön

Arkeologisk utredning, etapp 2

Strömsholm 8:1
Kolbäcks socken
Västmanland

Anna-Lena Hallgren

Ett fågeltorn vid Ladugårdssjön

Arkeologisk utredning, etapp 2

Strömsholm 8:1
Kolbäcks socken
Västmanland

Anna-Lena Hallgren

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Kulturmiljövård Mälardalen 2008

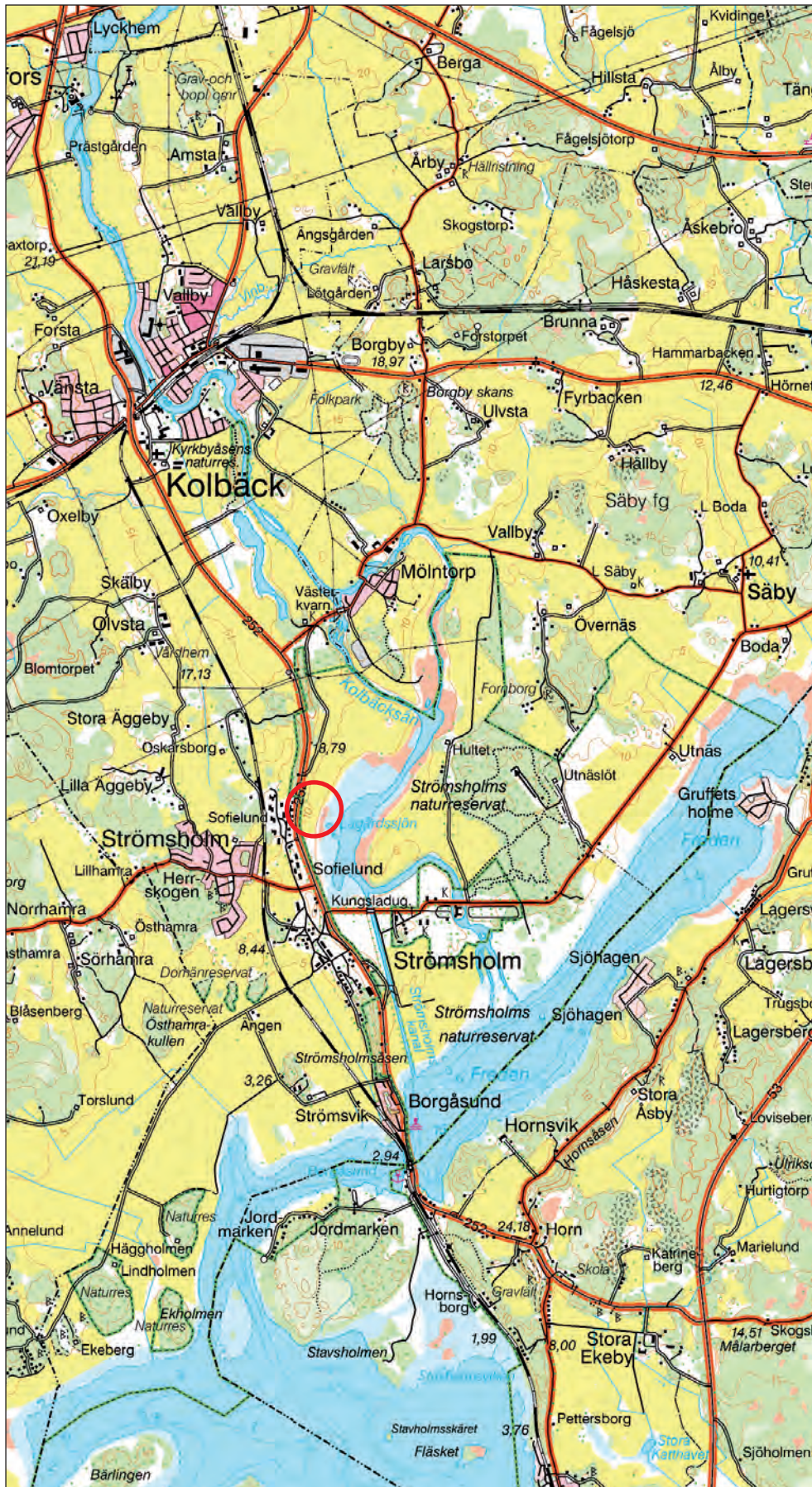
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01407.

ISSN: 1653-7408
ISBN: 978-91-85741-93-9

Tryck: Just Nu, Västerås 2008.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Bakgrund	6
Ärendet	6
Syfte.....	6
Genomförande och metod	6
Topografi och fornlämningsmiljö.....	7
Resultat	10
Referenser.....	11
Tekniska och Administrativa uppgifter.....	11

Figur 1. Utdrag ur digitala Gröna kartan. Platsen för utredningsområdet är markerat med en röd cirkel. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Under två dagar i mitten av november 2007 genomförde arkeologer från Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen (KM) en särskild utredning, etapp 2, inom Strömsholms naturreservat på fastigheten Strömsholm 8:1 i Kolbäcks socken. Det arkeologiska arbetet föranleddes av att Länsstyrelsen i Västmanlands län avser att bygga ett fågeltorn på ett impediment vid Ladugårdssjön, norr om Strömsholm. I anslutning till fågeltornet ska även en ny parkeringsplats samt en handikappanpassad träram mellan parkeringen och fågeltornet anläggas. Länsstyrelsens beslut (dnr: 431-11767-07) är daterat 2007-11-08. Den särskilda utredningen bekostades av länsstyrelsen med medel från anslaget 28:25/2007 under ärendegruppen Fa 3, länsstyrelsens egenverksamhet.

På det impediment som fågeltornet ska uppföras finns två runda stensättningar (Kolbäck 382:1 och 384:1) samt ett stridsvärn (Kolbäck 383:1) registrerade. Fågeltornet kommer att placeras något söder om dessa. Knappt 100 meter norr om den planerade parkeringsplatsen, i åkern nedanför åsen, framkom 1971 ett skelett när en ledning skulle grävas ner. Den efterföljande arkeologiska/osteologiska undersökningen som leddes av professor Gejvall visade att den gravlagda var en man i 30-40 årsåldern som avlidit genom ett hårt slag i huvudet. Anläggningen tolkades som en vikingatida skelettgrav. Utöver ovan beskrivna gravar finns ett gravfält på åsen väster om utredningsområdet (Kolbäck 227:1). På gravfältet finns 25 registrerade gravar; en hög och 24 runda stensättningar.

Syftet med den särskilda utredningen var att klargöra om det fanns fornlämningar som inte var synliga ovan mark inom det angivna utredningsområdet. Storleken på utredningsområdet var omkring 5000 kvadratmeter.

Den aktuella utredningen utgjordes enbart av etapp 2, utredningsschaktning. Totalt grävdes 6 schakt med en sammanlagd längd av närmare 250 löpmeter. 230 av dessa togs upp i åkermarken norr och väster om det impediment där fågeltornet ska byggas. Inte i något av dessa schakt framkom något av antikvariskt intresse. På platsen för det planerade fågeltornet grävdes ytterligare två schakt. Då den exakta platsen inte var utmärkt i terrängen lades till början ett schakt för långt söderut. När misstaget upptäcktes grävdes ytterligare ett schakt norr om det första. I det schakt som togs upp utanför utredningsområdet framkom två härdar. Då vi tidigt insåg att schaktet låg för långt söderut lades det igen utan att anläggningarna rensades fram och dokumenterades. I det schakt som togs upp på platsen för fågeltornet framkom inget av antikvariskt intresse.

Bakgrund

Ärendet

Länsstyrelsen i Västmanlands län avser att sätta upp ett fågeltorn samt anlägga en parkeringsplats i anslutning till detta inom Strömsholms naturreservat på fastigheten Strömsholm 8:1 i Kolbäcks socken. På impedimentet där fågeltornet ska placeras finns kända fornlämningar i form av två gravar (Kolbäck 382:1 och 384:4). Den 29 oktober 2007 inkom till KM med anledning av detta en begäran om undersökningsplan och kostnadsberäkning för en steg 2 utredning (sökshaktning) från länsstyrelsen. Länsstyrelsens beslut (1st dnr: 431-11767-07) är daterat 2007-11-08. Den särskilda utredningen bekostades av länsstyrelsen med medel från anslaget 28:25/2007 under ärendegruppen Fa 3, länsstyrelsens egenverksamhet.

Figur 2. Det planerade fågeltornet ska placeras på impedimentet till vänster i bild. Härifrån har man en bra utsikt över fågellivet i Ladugårdsjön. Bilden är tagen från nordväst. Foto: Anna-Lena Hallgren, KM.

Syfte

Syftet med den särskilda utredningen, etapp 2, var att klargöra om det finns fornlämningar som inte är synliga i markytan inom utredningsområdet.

Genomförande och metod

Fältarbetet utfördes under två dagar i mitten av november 2007. Schaktningen påbörjades på platsen för den planerade parkeringen, ett 40 x 80 meter stort område norr om det impediment där fågeltornet ska placeras. Här grävdes tre längre schakt (schakt 1-3) som var mellan 43 och 64 meter långa (Ö-V) och 1,5 meter breda (en skopbredd). Schakten grävdes skiktvis ner till den sterila undergrunden. Mellan den planerade parkeringsplatsen och fågeltornet ska en ramp anläggas utefter den västra sidan av

Figur 3. Schaktning på platsen för den planerade rampen som ska läggas mellan den nya parkeringsplatsen och fågeltornet. Till vänster om grävmaskinen syns den del av Strömsholmsåsen där gravfältet RAA 227 ligger. Fotograferat från sydost. Foto: Anna-Lena Hallgren, KM.

impedimentet. Även här togs ett längre schakt upp. Avslutningsvis grävdes schakt på platsen för det planerade fågeltornet. Då den exakta platsen inte var utmärkt i terrängen lades till början ett schakt omkring 5 meter för långt söderut. När misstaget upptäcktes (tack vare att en polygonpunkt som var markerad på byggplanen framkom i schaktet) togs ytterligare ett schakt upp norr om det första. I det schakt som togs upp utanför utredningsområdet framkom två härdar. Då vi tidigt insåg att schaktet låg för långt söderut lades det igen utan att anläggningarna rensades fram och dokumenterades.

De sökschakt som grävdes lades manuellt in på en översiktsplan i skala 1:2000. Schakten digitaliserades sedan och presenteras här tillsammans med den digitala fastighetskartan. Fotodokumentation (digitalfoto) av såväl grävda schakt och arbetets fortskridande har gjorts. Under fältarbetsfasen fördes fältdagbok.

Topografi och fornlämningsmiljö

Utredningsområdet ligger på en avsats mellan Kolbäcksåsen (Strömsholmsåsen) i väster och Ladugårdssjön i öster. Ladugårdssjön är en del av Kolsbäcksån, som här bildar ett grunt, långsträckt vattendrag. Några kilometer längre söderut mynnar ån ut i Freden, en vik i Mälaren. Utredningsområdet är beläget utefter vägen mellan Strömsholm och Kolbäck, omkring tre kilometer söder om Kolbäcks kyrka. Till största del utgörs området av plöjd åkermark som sluttar ner mot Ladugårdssjön. Närmast åsen består undergrunden av siltblandad sand. Inslaget av lera i schakten ökade tydligt vid schaktningen, ju närmare vattnet de togs upp. I åkern närmast impedimentet var inslaget av sten av naturliga skäl större. På impedimentet bestod undergrunden av grusblandad silt samt större stenar.

Figur 4. Utdrag ur digitala fastighetskartan (motsvarande blad 11G 0f). Utredningsområdet är markerat med en blå polygon och linje. Registrerade fornlämningar är markerade med rött. Skala 1:10 000.

Registrerade fornlämningar

RAÄ 197	10 stensättningar
RAÄ 198	Fornlämningsliknande lämning
RAÄ 199	Fornlämningsliknande lämning
RAÄ 201	Stensättning
RAÄ 202	Stensättning
RAÄ 226	3 stensättningar
RAÄ 227	Gravfält bestående av 1 hög och 24 runda stensättningar
RAÄ 228	Gravfält bestående av 10 stensättningar
RAÄ 235	Milstolpe
RAÄ 238	Fyndplats för skelett
RAÄ 319	20 älvkvarnar
RAÄ 323	Plats med tradition, källa
RAÄ 380	Boplats
RAÄ 381	Gjuteri
RAÄ 382	Stensättning
RAÄ 383	Stridsvärn från nyare tid
RAÄ 384	Stensättning

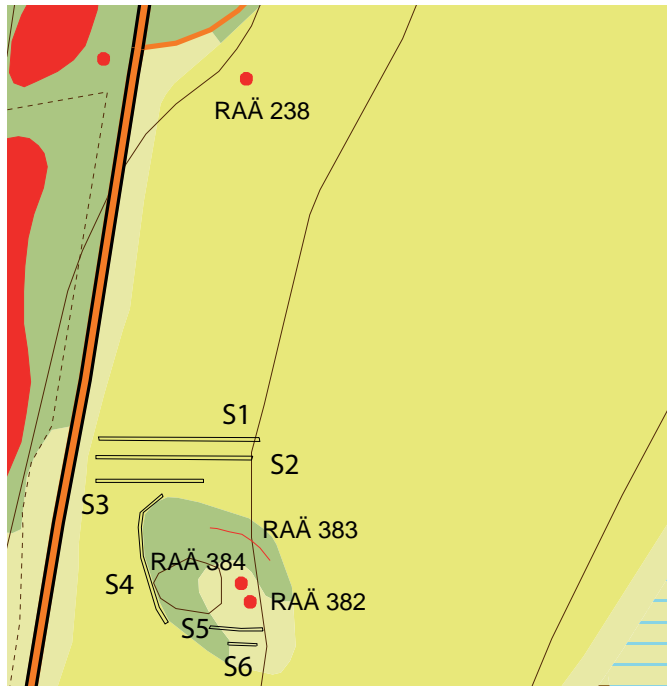
Fornlämningsmiljön på och i anslutning till åsen är rik på lämningar, framförallt i form av gravar och gravfält. Både norr och söder om Kolbäck har åsen till stora delar grävts bort i samband med omfattande täktverksamhet, något som i hög grad decimerat antalet bevarade gravar och gravfält. Direkt söder om Kolbäck har exempelvis 1,3 kilometer av åsen tagits bort (Svedberg 1997). Under 1960- och 70- talet ägde en rad arkeologiska undersökningar rum till följd av exploateringen av åsen. Flera hundra gravar undersöktes under den här perioden, vilket har resulterat i ny kunskap om framförallt den äldre järnålderns gravskick i regionen. De äldsta begravningar som konstaterats genom undersökningarna härrör från övergången mellan brons- och järnålder (Magnusson 1974). Den yngsta begravningen framkom i samband med en ledningsgrävning 1971. I ledningsschaktet påträffades delar av en skelettgrav som bedömdes härröra från vikingatid. Vid den efterföljande arkeologiska/osteologiska undersökningen, som leddes av professor Gejvall, konstaterades att den gravlagda var en man i 30-40 årsåldern som avlidit genom ett hårt slag i huvudet. Graven (RAÄ 238) är belägen nedanför, öster om åsen, knappt 100 meter norr om platsen för den planerade parkeringsplatsen till fågeltornet.

Antalet kända boplatser som skulle kunna knytas till de stora åsgravfälten i området är få. Knappt två kilometer norr om RAÄ 224, vid Herrevad i södra delen av Kolbäck, undersöktes 1995 delar av en äldre järnåldersboplats (RAÄ 355, Kolbäck sn). Boplatser ligger i direkt anslutning till Kolbäcksånen, som här ligger öster om åsen. Vid undersökningen framkom ett treskeppigt långhus som daterats till förromersk eller romersk järnålder (Egebäck, Graner & Holm 2005). Vid utredningsschaktning inför anläggandet av Strömsholms golfbana direkt norr om RAÄ 224 framkom indikationer på förhistoriska boplatser i form av enstaka härdar, sotfläckar och stolphål. Utredningen berörde ett område på båda sidor av (den borttagna) åsen där gravfälten RAÄ 191/236 och RAÄ 192 tidigare låg. Vid en antikvarisk kontroll med en ledningsdragning påträffades och undersöktes två härdar nedanför, öster om åsen (RAÄ 377). En av härdarna ¹⁴C-daterades till övergången mellan bronsålder - förromersk järnålder (Skanser 2004). Möjligen kan härdarna ses som en indikation på en till åsgravfälten närliggande boplats.

På det impediment där fågeltornet ska byggas finns två registrerade stensättningar (RAÄ 382 och 384) samt ett stridsvärn från sen tid (RAÄ 383). I höjd med det nu aktuella utredningsområdet, på andra sidan åsen vid Sofielund, undersöktes 2005 en boplats från vikingatid/medeltid (Kolbäck 380:1 och 381:1). Undersökningen visade att boplatserna utnyttjats intensivt för bebyggelse både under vikingatid och under medeltid. Bland annat undersöktes flera hus, en ässja eller smedja, en tegelugn samt hägnader (Lihammer, manus).

Resultat

Totalt grävdes 6 schakt med en sammanlagd längd av närmare 250 löpmeter. 230 av dessa togs upp i åkermarken norr och väster om impedimentet. I samtliga dessa schakt (S1-4, figur 5) i åkern återfanns relativt mycket bränd lera, tegel, lite porslin, obrända djurben och järnföremål i form av hästskor, spikar med mera i ploglagret. I övergången mellan ploglagret och underliggande steril mark återfanns ett flertal mörkfärgningar. Dessa visade sig i samtliga fall vara naturliga.

Figur 5. Schaktplan med de sex schakt (s1-s6) som togs upp vid utredningsschaktningen. Schakt 6 ligger något utanför, söder om utredningsområdet. Skala 1:2000.

Figur 6. En av de två härdar som återfanns i schakt 6, på platsen där fågeltornet inte är ska byggas. Foto: Anna-Lena Hallgren, KM.

På impedimentet togs två mindre schakt upp, schakt 5 och 6. I det södra av dessa, schakt 6, som av misstag togs upp för långt söderut (se mer under kapitlet genomförande och metod) påträffades två härdar. Dessa vare sig rensades fram eller dokumenterades mer noggrant då det visade sig att schaktet grävts på fel plats. Vid schaktningen påträffades enstaka fragment bränd lera som sannolikt kan knytas till härdarna.

I schakt 5, som togs upp på platsen för det planerade fågeltornet, återfanns däremot inget av antikvariskt intresse.

Referenser

Egebäck, P-E., Graner, G., & Holm, J., 2005. Herrevad. En gård från äldre järnålder. Västmanland, Kolbäck socken, Herrevad VII, RAÄ 355:1. Riksantikvarieämbetet Avdelningen för arkeologiska undersökningar, UV Bergslagen, Rapport 2005:3.

Lihammer, A., manus. Sofielund. Bebyggelse från sen vikingatid och tidig medeltid.

Magnusson, G., 1974. Arkeologisk undersökning 1968-70. Fornlämning 191 och 236, två gravfält Åsen 1:2, 1:3, Kolbäcks sn, Västmanland. RAÄ Rapport 1974 B33. Stockholm.

Skanser, L., 2004. I åsens sluttning. Antikvarisk kontroll. Strömsholm 8:1, Kolbäcks socken, Västmanland. Västmanlands läns museum, Kulturmiljöavdelningen rapport A, 2004:A9. Västerås.

Svedberg, Å., 1997. Strömsholms golfbana. Arkeologisk utredning, Åsen 1:6 och Olvsta 2:1, Kolbäcks socken, Hallstahammars kommun, Västmanland. Riksantikvarieämbetet Arkeologiska undersökningar, UV-Uppsala Rapport 1997:58.

Tekniska och administrativa uppgifter

KM dnr:	07119
Länsstyrelsens dnr, beslutsdatum:	431-11767-07, daterat 2007-11-08
Undersökningsperiod	19-20 november 2007
Arkeologtimmar:	16
Maskintimmar:	16
Exploateringsyta:	Cirka 5000 m ²
Personal:	Anna-Lena Hallgren
Belägenhet:	Strömsholm 8:1, Kolbäcks sn, Hallstahammars kommun, Västmanlands län
Ekonomiska kartan:	11G 0f
Höjdsystem:	RH 90
Inmättningsmetod:	Manuell
Koordinater:	x6601453, y1525084
Dokumentationshandlingar:	Förvaras tills vidare på KM
Fynd:	Inga fynd tillvaratogs